

УДК 351.86

П. П. Лисак,
здобувач, Науково-дослідний інститут Державної прикордонної служби України

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

P. Lysak,
Applicant for PhD, Scientific-Research Institute of the State Border Guard Service of Ukraine

CURRENT CHALLENGES AND THREATS TO NATIONAL SECURITY OF UKRAINE IN THE SPHERE OF SECURITY OF THE UKRAINIAN-RUSSIAN STATE BORDER

У статті здійснено аналіз сучасного стану українсько-російського державного кордону. Виявлено безпосередні виклики і загрози національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону. Встановлено, що упродовж 2014 року військово-політична обстановка на українсько-російській ділянці державного кордону динамічно змінювалась від прогнозованої в Чернігівській, Сумській областях, до напруженої в Харківській та критичної в Донецькій, Луганській областях. Наголошено, що поряд з військовою агресією Російської Федерації на суверенну територію України, російська сторона активно підтримує терористичні, екстремістські та сепаратистські угруповання, що здійснюють свою діяльність у південно-східних регіонах України, насамперед у межах Луганської та Донецької областей. Доведено про необхідність врегулювання питань договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону та відновлення контролю над лінією українсько-російського державного кордону на всій його протяжності.

The article presents the analysis of the current state of Ukrainian-Russian state border. Identified immediate challenges and threats to national security of Ukraine in the sphere of security of the Ukrainian-Russian state border. It is established that during the 2014 military-political situation on the Ukrainian-Russian state border between dynamically changed from the forecast in Chernihiv, Sumy region, to tense in Kharkiv and critical in Donetsk and Luhansk regions. It is noted that in addition to military aggression of the Russian Federation on the sovereign territory of Ukraine, Russia actively supports terrorist, extremist and separatist groups operating in the South-Eastern regions of Ukraine, primarily within the Lugansk and Donetsk regions. Proven about the need to resolve the issues of the legal registration of the Ukrainian-Russian state border and regain control of the line of the Ukrainian-Russian state border throughout its length.

Ключові слова: безпека державного кордону, військова інтервенція, відновлення державного кордону, охорона і оборона державного кордону, суверенітет, територіальна цілісність.

Key words: the security of the state border, military intervention, restoration of state border protection and defence of the state borders, sovereignty and territorial integrity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У березні 2014 року Росією проведено спеціальну військову операцію з анексії частини державної території України — Автономної Республіки Крим та міста Севастополь. За сприянням Москви з квітня 2014 року відбувається критичне загострення ситуації у межах Луганської та Донецької областей, руйнування лінії українсько-російського державного кордону та прикордонної інфраструктури, захоплення прикордонних підрозділів, обстріли і мінування прикордонних районів. Отже, сучасний стан безпеки українсько-російської ділянки державного кордону характеризується військовою інтервенцією Російської Федерації на суверенну територію України.

Зазначимо, що відновлення контролю за українсько-російським державним кордоном, надійна його охорона та оборона є стратегічними пріоритетами політики національної безпеки України.

Необхідність ефективної реалізації цього стратегічного завдання зумовлено Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 27 серпня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності", затвердженого Указом Президента України від 24 вересня 2014 року, в якому передбачено комплекс заходів із забезпечення охорони та оборони українсько-російського державного кордону його інженерно-технічного облаштування, захисту населення прикордонних районів та відновлення контролю над раніше захопленою ділянкою державного кордону [2].

Також Президент України Петро Порошенко під час відвідування Окремої комендатури охорони Державної прикордонної служби України 7 жовтня 2014 року, заявив про "...необхідність перекриття кордону, аби запобігти проникненню військової техніки, озброєнь, найманців"[1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що теоретичним та практичним розробкам питань забезпечення безпеки державного кордону України присвячені роботи науковців: О.А. Бінковського, М.М. Литвина, Б.М. Марченка, А.В. Махнюка, О.Г. Мельникова, А.В. Мисика, В.О. Назаренка, Б.М. Олексієнка, В.М. Серватюка, А.С. Сіцінського, В.К. Плешка, П.А. Шишоліна та ін. У свої наукових працях авторами здійснено комплексний аналіз і узагальнення знань у галузі національної безпеки щодо захисту національних інтересів України на державному кордоні.

Водночас, нагальною потребою є проведення подальших наукових досліджень щодо вдосконалення механізмів державного управління у сфері безпеки державного кордону в умовах військової інтервенції з боку Російської Федерації.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати сучасний стан безпеки українсько-російського державного кордону та охарактеризувати зміст актуальних викликів і загроз національній безпеці України у цій сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З набуттям Україною державної незалежності наша держава здійснювала розбудову спільної ділянки державного кордону із Російською Федерацією базуючись на принципах добросусідства, створення максимально сприятливих умов для перетинання кордону жителями прикордонних регіонів, не порушення соціальних та родинних зв'язків і розвитку регіонального співробітництва без будь-яких проявів мілітаризму та відчуженості. Спільний кордон з Росією був одним із найпрозоріших, де були створенні комфортні умови для громадян України і Російської Федерації щодо його перетину. Саме це сприяло подальшій розбудові на українсько-російському державному кордоні пунктів пропуску та розвитку прикордонної інфраструктури.

Водночас, упродовж 2014 року військово-політична обстановка на українсько-російській ділянці державного кордону динамічно змінювалась від прогнозованої в Чернігівській, Сумській областях, до напруженої в Харківській та критичної в Донецькій, Луганській областях. Також канали руху з тимчасово окупованої території АР Крим використовується Російською Федерацією як плацдарм для забезпечення контрабандою (зброї, боєприпасів, засобів диверсій та терору) терористичні, екстремістські та сепаратистські організації для дестабілізації суспільно-політичної ситуації на сході України.

Аналіз сучасного стану безпеки українсько-російського державного кордону свідчить, що безпосередніми викликами і загрозами національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є:

— нарощування Росією поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідно-

шення сил, що склалися та загроза прямої військової інтервенції Російської Федерації на суверенну територію України;

— діяльність сепаратистських, терористичних та екстремістських угруповань у прикордонних районах Донецької та Луганської областей;

— незавершеність договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону та неурегульованість питань щодо дотримання його режиму;

— недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності.

Ключовою загрозою національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є нарощування Росією поблизу кордонів України угруповань військ (сил) та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося та загроза прямої військової інтервенції Російської Федерації на суверенну територію України.

Сутність цієї загрози полягає у тому, що російська сторона, порушуючи попередні домовленості із мирного (безконфліктного) урегулювання ситуації у Луганській і Донецькій областях, продовжує зосереджувати військові ударні угруповання на прикордонних з Україною територіях. З великою ймовірністю можна стверджувати, що такі дії російської сторони спрямовані на подальшу ескалацію військового протистояння в регіоні, зокрема, продовження озброєних провокацій на кордоні та підготовку озброєного вторгнення в Україну підрозділів Збройних Сил Російської Федерації у прикордонні райони держави. Також існує потенційна загроза захоплення підрозділами Збройних Сил Російської Федерації як частини державного кордону України так і захоплення військових містечок та місць розташування прикордонних підрозділів Державної прикордонної служби України.

Встановлено, що на цей час внаслідок військової інтервенції Російської Федерації та проросійських екстремістських угруповань на ділянці українсько-російського державного кордону втрачено контроль над 180 кілометрами українсько-російського державного кордону, захоплено та знищено місця розташування прикордонних підрозділів Державної прикордонної служби України, зокрема: управління Луганського прикордонного загону Державної прикордонної служби України; відділи прикордонної служби Луганського прикордонного загону: Бірюкове, Дякове, Краснодар, Станічно-Луганське, Дар'їно-Єрмаковка, Северо-Гундарівський, Свердловський, а також відділ прикордонної служби Донецького прикордонного загону — Дмитрівка; пункти пропуску через українсько-російський державний кордон: Довжанський, Ізварине, Маринівка, Червонопартизанський, Новоазовський, Мілове, Червона могила, Красноталівка, Успенка.

Суттєвою загрозою національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є діяльність сепаратистських, терористичних та екстремістських угруповань у прикордонних районах Донецької та Луганської областей.

Сутність цієї загрози полягає у тому, що за повної підтримки Росії проросійські злочинні угруповання намагаються взяти під контроль спільні ділянки держав-

ного кордону з Російською Федерацією та всю інфраструктуру прикордонних підрозділів України, для самостійного проведення окремих процедур прикордонно-митного контролю на самопроголошених квазідержавних утвореннях на частині державної території України. На жаль, Прикордонна служба ФСБ та інші відповідальні органи Російської Федерації сприяють незаконному переміщенню через українсько-російський державний кордон озброєних організованих формувань та бойовиків на територію України, порушуючи при цьому взяті на себе договірні зобов'язання закріплені в Угоді між Україною та Російською Федерацією ст. 8 "Про співробітництво і взаємодію з прикордонних питань" від 3 серпня 1994 року що передбачає, зокрема, здійснення узгоджених заходів на державних кордонах для припинення тероризму, незаконного переміщення зброї та інших предметів контрабанди, незаконного в'їзду на території сторін і виїзду за їх межі [3].

Отже, неприховано ігноруючи свої зобов'язання та фактично спонсоруючи міжнародний тероризм, Прикордонна служба ФСБ Російської Федерації не чинить жодних перешкод для злочинців і далі пропускає через кордон у напрямку України зброю та бойовиків.

Зазначимо, що Україна та міжнародне співтовариство категорично засуджує факти грубого порушення Російською Федерацією режиму українсько-російського державного кордону, які не припиняються, попри всі законні вимоги міжнародного співтовариства і української влади та вимагає від російської сторони припинити зухвале порушення всіх можливих норм міжнародного права та міждержавних відносин.

Безпосереднім викликом і загрозою національній безпеці у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є незавершеність договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону та не урегульованість питань щодо дотримання його режиму.

Сутність цієї загрози полягає у тому, що на сьогодні не проведено демаркацію сухопутної ділянки українсько-російського державного кордону, а також не здійснено делімітацію морських просторів між Україною і Російською Федерацією у Азовському і Чорному морях і Керченській протоці. Наявність неврегульованих проблемних питань, пов'язаних із незавершеністю договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону та недосконалістю договірно-правової бази у цій сфері стримує врегулювання правових засад забезпечення його режиму і облаштування, ускладнює ефективну протидію транснаціональним загрозам та може бути використана Російською Федерацією для спроб анексії частини державної території України.

Актуальною загрозою національним інтересам і національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності.

Сутність цієї загрози полягає у тому, що на сьогодні наявні міжнародні політико-дипломатичні механізми гарантування захисту суверенітету та територіальної цілісності України виявились не здатними ефективно протистояти військовій інтервенції Російської Федерації

на суверену територію іншої держави. Сьогодні Росія, яка є однією із країн-гарантів територіальної цілісності України, здійснює повномасштабну військову агресію по відношенню до нашої держави, а також надає потужну військово-технічну підтримку терористичним, сепаратистським та екстремістським угрупованням на сході країн.

На даному етапі малоефективною, подекуди відсутня взагалі робота Спеціальної Моніторингової Місії ОБСЄ, що має здійснювати моніторинг ситуації на українсько-російському державному кордоні та сприяти припинення військового протистояння у регіоні, за результатами Мінських домовленостей. Зокрема, непоодинокими є факти використання персоналу Спеціальної Моніторингової Місії ОБСЄ терористичними угрупованнями у Луганській і Донецькій областях для реалізації свої злочинних намірів.

Також суттєвим фактором що стримує процес забезпечення безпеки українсько-російського державного кордону є відсутність комплексної військово-технічної допомоги Україні з боку провідних світових безпекових організацій. Для прикладу, задекларовані ОБСЄ ще у квітні 2014 року поставки Україні безпілотних літальних апаратів для контролю та моніторингом ділянки українсько-російського державного кордону на сьогодні залишаються лише декларативними намірами цієї впливової міжнародної організації.

Досліджуючи сучасний стан безпеки українсько-російського державного кордону та виклики і загрози національній безпеці України у цій сфері, нами запропоновано авторське визначення поняття "безпека українсько-російського державного кордону". Отже, безпека українсько-російського державного кордону — це стан процесу забезпечення безпеки українсько-російського державного кордону, що визначає ступінь захищеності особистості, суспільства і держави від військової інтервенції та терористичних загроз, являє собою комплекс організаційних, політичних, військових, інженерно-технічних та спеціальних заходів що реалізуються шляхом координації та взаємодії між органами виконавчої влади всіх рівнів до компетенції яких віднесено функції, пов'язані з охороною та обороною державного кордону, і зумовлюються пріоритетністю національних інтересів і національної безпеки України, всебічним аналізом глобальних викликів та загроз у сфері безпеки українсько-російського державного кордону та необхідністю вжиття своєчасних адекватних заходів з їх мінімізації.

Встановлено, що процес забезпечення безпеки українсько-російського державного кордону передбачає:

— засудження Україною та міжнародною спільнотою фактів грубого порушення Російською Федерацією режиму державного кордону, які не припиняються, попри всі законні вимоги міжнародного співтовариства та української влади;

— створення цілісної системи охорони та оборони українсько-російського державного кордону, яка передбачає застосування військових, інженерно-технічних та спеціальних заходів, спрямованих на недопущення прориву через державний кордон військової техніки, військових банд та груп, а також інших озброєних порушників державного кордону;

— організацію оперативно-службової, оперативнорозшукової, контррозвідальної, розвідальної та службово-бойової діяльності у сфері безпеки українсько-російського державного кордону щодо виключення можливості раптового нападу на прикордонні підрозділи та забезпечення необхідних умов для оборони та захисту прикордонних підрозділів та прикордонної інфраструктури держави;

— застосування інформаційних, контролюючих та обмежувально-запобіжних засобів, устаткування, систем, пристроїв, приладів тощо, задля підвищення живучості пункту пропуску на державному кордоні;

— забезпечення інженерно-технічного захисту українсько-російського державного кордону шляхом облаштування фортифікаційних позицій та інженерних споруд, опорних пунктів, позицій для ведення вогню, захисту особового складу і техніки, їх маскуванню тощо;

— прогнозування і оцінювання джерел, цілей та характеру викликів, ризиків та загроз у сфері безпеки українсько-російського державного кордону.

Враховуючи безпосередні виклики і загрози національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є необхідність вдосконалення механізмів державного управління у цій сфері та упровадження Україною комплексу державно-управлінських заходів що спрямовані на:

1) захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості українсько-російського державного кордону на всій його протяжності;

2) створення ефективної комплексної системи щодо охорони і оборони державного кордону з Російською Федерацією;

3) виявлення та припинення спроб незаконного переміщення зброї, боєприпасів, засобів терору та диверсії, ліквідація каналів транскордонної злочинності;

4) недопущення незаконної зміни суміжною державою лінії спільного державного кордону;

5) врегулювання проблемних питань договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону на всій його протяжності;

6) протидія терористичним, екстремістським та сепаратистським проявам на українсько-російському державному кордоні;

7) забезпечення режиму українсько-російського державного кордону та прикордонного режиму;

8) створення розгалуженої системи інженерно-технічного захисту українсько-російського державного кордону;

9) ужиття комплексних політико-дипломатичних заходів із мінімізації прикордонних інцидентів та конфліктних ситуацій на державному кордоні з Російською Федерацією.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що надійна охорона та оборона українсько-російського державного кордону, а також відновлення контролю за тимчасово захопленою лінією державного кордону є стратегічними пріоритетами політики національної безпеки України.

Доведено, що основними чинниками, що суттєво впливають на сучасний стан безпеки українсько-російського державного кордону є загрози збройних прово-

кацій та військової інтервенції з боку Російської Федерації, зокрема, переміщення на територію України членів терористичних угруповань, зброї, боєприпасів, засобів диверсій та терору з території Російської Федерації та з окупованої території АР Крим.

На підставі проведеного аналізу сучасного стану безпеки українсько-російського державного кордону визначено, що безпосередніми викликами і загрозами національній безпеці України у сфері безпеки українсько-російського державного кордону є: нарощування Росією поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, які порушують співвідношення сил, що склалося та загроза прямої військової інтервенції Російської Федерації на суверенну територію України; діяльність сепаратистських, терористичних та екстремістських угруповань у прикордонних районах Донецької та Луганської областей; незавершеність договірно-правового оформлення українсько-російського державного кордону та не урегульованість питань щодо дотримання його режиму; недостатня ефективність існуючих структур і механізмів забезпечення міжнародної безпеки та глобальної стабільності.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики, є, на наш погляд, проведення подальших наукових пошуків щодо вивчення кращого світового досвіду формування та реалізації державної політики у сфері безпеки державного кордону в умовах військової інтервенції з боку інших держав.

Література:

1. Виступ Президента України Петра Порошенка у Окремій комендатурі Державної прикордонної служби України 7 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31353.html>

2. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 серпня 2014 року: "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності", затвердженого Указом Президента України від 24 вересня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18125.html>

3. Угода між Україною та Російською Федерацією "Про співробітництво і взаємодію з прикордонних питань" від 3 серпня 1994 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_113

References:

1. The speech of the President of Ukraine Petro Poroshenko in a Separate office of the State border service of Ukraine (2014), available at: <http://www.president.gov.ua/news/31353.html> (Accessed 9 October 2014).

2. The decision of the Council of national security and defense of Ukraine (2014), "On urgent measures for the protection of Ukraine and strengthening its defense capability", available at: <http://www.president.gov.ua/documents/18125.html> (Accessed 9 October 2014).

3. The agreement between Ukraine and the Russian Federation "On cooperation on border issues" (1994), available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_113 (Accessed 10 October 2014).

Стаття надійшла до редакції 21.10.2014 р.